

פְּשֻטָּה

7

גליון בראשית
תשע"ט

פְּשֻטוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים בַּמִּקְרָא, בַּאֲגָדָה וּבַעֲבוּדַת ה'
מִתּוֹרָתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן רַבִּי דָּוִד לֵיבֵל שְׁלִיט"א

פרו ורבו - הפצת ה'צלם אלוקים'

לשרוץ בארץ. שיהיו המון בני אדם. משתמע שבכל דרך שיופצו המוני בני אדם על פני האדמה, זה טוב. מה שחשוב הוא שישרצו בארץ. הדבר כמובן תמוה מאד מאד. מה הנושא? לשם מה? למה זה הדבר החשוב ביותר שיש לה' לומר לאדם?

מרכזיות הענין בדברי חז"ל

כך הדברים מופיעים גם בדברי חז"ל. ביחס ל'חציו עבד וחציו בן חורין', אומרים ב"ש שלא ייתכן להשאירו במצבו -

תקנתם את רבו ואת עצמו לא
תקנתם! לישא שפחה אי אפשר -
שכבר חציו בן חורין, בת חורין
אי אפשר - שכבר חציו עבד,
יבטל? והלא לא נברא העולם
אלא לפריה ורביה, שנאמר: לא
תוהו בראה לשבת יצרה! אלא
מפני תיקון העולם, כופין את רבו
ועושה אותו בן חורין (גיטין מא, א)

פרו ורבו - פנייה לאנושות

פרו ורבו. כך בירך וציווה ה' את אדם הראשון עם בריאתו, ואחרי המבול - את נח.

וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ
אֶת הָאָרֶץ וּכְבִּשְׁתָּהּ וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם
וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת
עַל הָאָרֶץ (בראשית א, כח)

אין הכוונה רק ללידת ילדים והקמת משפחה. 'מלאו את הארץ, וכבשוה, ורדו בדגת הים' - כל אלו מורים שמושא הציווי 'פרו ורבו' אינו המשפחה הספציפית, אלא האנושות. כלומר, אין מדובר כאן על הערך שכל אדם ואדם יעמיד צאצאים שימשיכו אותו, אלא יש כאן הוראה לאנושות שתפיץ את עצמה, שתמלא את הארץ, שתכבוש אותה.

בנח הנוסח חריף עוד יותר -

וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׂרְצוּ בָאָרֶץ
וּרְבוּ בָּהּ (נח ט, ז)

תדשא הארץ דשא... ישרצו המים שרץ נפש חיה... תוצא הארץ נפש חיה למינה

המים הסתמיים כמהים לחיים. האדמה הסטטית משתוקקת לנביעה. הדממה של הארץ והמים מבקשת מילוי של חיות ותנועה. מילוי זה מגיע בדמות השרצת החיים והואצתם מן המים ומן האדמה.

החיים - נביעה

זהו טבעם של החיים. אין להם גבול. הם מבקשים לפרוץ. מעבר לכל זמן. מעבר לכל דמות. זו תכונת העצם של החיים, בקשת ההתפשטות. החיים בעולם נולדו מתוך דרישה של חסרון – הם היו חסרים לדומם המת – לכן הם יצאו החוצה בהתפרצות חסרת מעצורים. הצמחים, העופות, הדגים, החיות, הכל מתרבה ומתפשט, זו המהות של בריאתם.

חז"ל ראו את הפרייה ורבייה כהגדרת הקובעת של החיים. מותר להרוג בשבת כינים כי הן אינן פרות ורבות. כלומר, אף שיש להם תכונות שונות של אורגניזם חי, הן חסרות את התכונה המהותית של החיים. אם אין לכינה המשך, הרי היא "גברא קטילא", אין לה חיות אמיתית. דבר שאין לו המשך אינו חי.

אם נדייק את ההגדרה של החיים העומדים בניגוד לדומם וצומח, נבחין כי מהותם היא יכולת תנועה רצונית. 'יכולת' – לפי שאין צריך תנועה בפועל, כמובן; 'תנועה' – לפי שכאמור, ההתפשטות, ההמשך, והסערה, הן עיקר תוכן החיים; ו'רצונית', לפי שתנועה מחזורית כמו של השמש והירח אינה חיים. רק תנועה עצמית ורצונית היא חיות.

החיות קשורה לתנועה גם במרחבי הזמן. אנו פוגשים אצל האבות שוב ושוב ברכות כמו 'ושמתי את זרעך כחול הים', 'את היי לאלפי רבבה' וכדו'. מדוע זו ברכה? הרי אין מדובר פה בהנצחה רגילה שכל אדם מבקש לעצמו. אין עוסקים כאן בהותרת שם על בנין. מדובר כאן על התפשטות ללא גבול. כחול הים. אלפי רבבה. הפשט הוא כך. לאברהם אבינו יש מסר, האמונה. ה' מברך אותו שהאמונה שלו תחלחל ותשפיע לאורך זמן, לנצח. מברכים את רבקה 'היי לאלפי רבבה'. כלומר, את משמעותית, יש לך מה לבשר לעולם, יש לך מה לתת. הברכה היא ההתפשטות של המסר האישי שהם נושאים וכיבושו את כל העולם לאורך זמן.

'לא נברא העולם אלא לפריה ורבייה'. עד כדי כך. כיצד אפשר להבין זאת? מה כל כך עיקרי בזה?

כשהמטרוניטא שאלה את ר' יוסי בר חלפתא מה הקב"ה עושה מבריאת העולם עד עכשיו הוא משיב –

הקדוש ברוך הוא יושב

ומזווג זיווגים (בראשית רבה סח, ד)

זה מה שה' עושה. מזווג זיווגים. מה חז"ל באו לבטא בזה? ניחא, כמו שהוכח למטרוניטא, זה אכן דבר קשה כקריעת ים סוף, אך מעבר לכך, הרי יש כאן אמירה תמוהה: הקב"ה בורא עולם ומאז עוסק בזיווג זיווגים. מה כתוב פה? מה המסר?

בריאת החסרון קדמה לבריאת המילוי

בכלל, יש להבין לשם מה צריך את הציווי הזה. 'פרו' – עשו פירות, הוציאו מעצמכם פרי. 'ורבו' – תרבו. הרבו פירות. האם אין זה מיותר? האם אין העולם מתנהג כך באופן טבעי? הלא הצומח פרה ורבה, בעלי החיים פרים ורבים. הכל מתרבה. כך טבע הבריאה על כל חלקיה. לביאור כל הענייני נקדים הקדמה.

בראשית הבריאה מתואר

וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֶּהוֹ וְבָהוּ וַחֲשָׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם

תהו, בהו, חושך, תהום – כל אלו מתארים חסר. הכוחות שנבראו בהתחלה, הכוחות של החסר, הן המצע עליו יכול היה לבוא כל המילוי של ששת ימי המעשה. הבריאה עוסקת בצמיחה, בגדילה, בהתפשטות, בשפיעה – כל אלו באים כמילוי של חסר. הרצון לצמוח ולגדול נובע מתחושת החיסרון. לא טוב עכשיו. רוצים משהו אחר. הרגשת החסר – התהו ובהו, החושך והתהום – היא אפוא הראשית והמנוע לכל הבריאה כולה.

החושך מבקש אור. התהו ובהו מבקשים סדר. כל הדומם מבקש לו חיות. זהו סיפורם של ששת ימי המעשה.

החומר מבקש רוח

האדמה מבקשת רוח. הדממה השוממת הוציאה צמחים, הוציאה נפש חיה, אך לא די לה בזה. היא רוצה את תוכן החיים – רוח אלוקים. ה' לוקח עפר מן האדמה ונופח בו נשמת חיים. זהו תכלית כל התפרצות החיים של ששת ימי המעשה. זוהי בריאת האדם – אדמה עם רוח אלוקים.

'ויפח באפיו' הוא מתן תוכן אלוקי בכל רבדי האדמה. תרכובת האדמה והרוח – האדם – היא זו שנושאת את התוכן האלוקי ועל האדם מוטלת באותו רגע המשימה הגדולה: ליצוק את התוכן האלוקי בכל מה שהאדמה הוציאה. זו כוונת הפסוק:

**וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב - וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ
כְּדֹמוֹתֵינוּ וַיִּרְדּוּ בְּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל
הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ:**

אחרי בריאת החיות של היום הששי נאמר: 'וירא אלוקים כי טוב'. נגמר שלב. עכשיו מתחיל שלב חדש: נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. נברא צלם אלוקים. הוא ינהל את העולם והוא יהיה נציגו של בורא העולם על פני האדמה. אותו 'צלם אלוקים' הוא זה שיצוק את התוכן האלוקי בכל מרחבי הארץ. בצלמנו כדמותנו.

יודגש: ה'צלם אלוקים' אינו רק ה'נשמת חיים' אשר באדם. הפסוק אומר:

**וַיֵּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ
בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ**

כלומר, האדם כמות שהוא, תרכובת של אדמה ורוח, הוא הצלם. יהיה הפירוש של ה'צלם' אשר יהיה, שכל, נשמה, בחירה, דיבור – תמיד תוכן ה'צלם' קאי על ההרכבה והחיבור של הרוח עם האדמה, של הנשמה עם הגוף. כך מוכח מדברי הלל הזקן שאמר לתלמידיו שהולך לעשות מצווה – לרחוץ בבית המרחץ –

**אמרו לו: וכי זו מצוה היא? אמר
להם הן! מה אם איקונין של
מלכים שמעמידים אותו בבתי**

**טרטיות ובבתי קרקסיות
מי שנתמנה עליהם הוא מורקן
ושוטפן והן מעלין לו מזונות
ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם
גדולי מלכות אני שנבראתי בצלם
ובדמות דכתיב 'כי בצלם אלהים
עשה את האדם' על אחת כמה
וכמה (ויק"ר לד, ג)**

כאשר הנשמה מכוונת את הגוף, והגוף הוא משמעותי ופועל בעולם – זהו החיבור הנכון של צלם אלוקים, אז האדם מייצג את ה' בעולם ומנהל אותו כרצון ה'. במצב זה רחיצת הגוף היא מצווה – דאגה למכובדותו של הצלם אלוקים.

התרכובת של צלם אלוקים, הרוח והאדמה, יוצרת מתח בליבו של האדם. הוא רוצה אמת, צדק ויושר אך הוא רוצה גם כסף וכבוד והנאות ושליטה. הרוח והאדמה נלחמים על ליבו. הלב של האדם שואף להיות במקום אחד. יש 'מוביל' ומנהיג אחד ללב של האדם. או הרוח או האדמה. כל הקשיים והתסכולים מקורם בבלבול בין שני המנהיגים שכל אחד מושך לכיוון אחר. אך כאשר הרוח משתלטת על החומר ומנהיגה אותו, זהו התיקון של הצלם אלוקים. כך רוצה ה' שיעמוד צלמו ודמותו בעולם.

סוגיית פרו ורבו מתפרשת לאור כל זה. פרו ורבו פירושו להרבות את הגוף הפלאי הזה הנושא בתוכו את הרוח. הגוף שמסוגל להיות צלם אלוקים. אותו יש להפיץ בעולם. הקב"ה בורא עולם ומעונין שהוא יהיה מלא וגדוש בנציגיו, בצלמו ודמותו.

כך יובנו הפסוקים הקושרים תדיר את ה'צלם' עם חיבור האדם – איש ואשה.

**וַיֵּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ
בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ - זָכָר
וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם ... בְּיוֹם בָּרָא
אֱלֹהִים אָדָם בְּדֹמוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה
אֹתוֹ - זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא**

פרו ורבו - וכבשוה

דעת חכמים שאשה פטורה מפריה ורביה. ודרשו זאת מסיפיה דקרא 'פרו ורבו' - ומלאו את הארץ וכבשוה'

איש דרכו לכבוש, ואין אשה דרכה לכבוש (יבמות סה, ב)

כלומר, הכיבוש הוא תכלית הפריה ורביה. מי שאין דרכו לכבוש, אינו מצווה בפריה ורביה. מכאן שפריה ורביה - אין תכליתם להרבות את הצלם בעלמא, אלא להנהיגו על העולם.

כמובן שלא ייתכן הכיבוש לולי שהעמדת הצלם תהיה במסגרת של משפחה בה כל אדם יחנך את בנו, אך העקרון הוא הפצת הצלם באלוקים.

החילול של הצלם, הוא כשהחומר משתלט על הרוח. התועבה הגדולה היא גילוי עריות. השתלטות של החומר על הרוח בדבר זה גופא של פריה ורביה היא חילול הצלם באופן המתועב ביותר.

אחרי המבול

מדוע חוזר הציווי ונשנה אצל נח אחרי המבול והלא הוא כבר נאמר לאדם הראשון? משום שהמבול הוא חורבן החיים. אחרי המבול שורר מצב שאין אמונה בחיים, הם איבדו את ערכם. הכל מוות. כאן מצווה הקב"ה מחדש:

**שֶׁפָּרָדָם הָאָדָם בְּאָדָם
דָּמוּ יִשְׁפָּךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים
עָשָׂה אֶת הָאָדָם: וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ
שִׂרְצוּ בָּאָרֶץ וּרְבוּ בָּהּ**

יש ערך לחיים. החיים הם נושאי הצלם באלוקים, ומילא נשנה הציווי למלא את העולם כולו בצלם. יסוד דברינו אלה מבוארים במשנה:

**חביב אדם שנברא בצלם.
חבה יתירה נודעת לו שנברא
בצלם שנאמר 'בצלם אלהים עשה
את האדם' (אבות ג, יד)**

היות האדם זכר ונקבה הוא מהותי ל'צלם אלוהים'. צלם האלוהים צריך להתרבות ולהתפשט בעולם. הצלם צריך למלא את העולם בתוכן האלוהי.

זהו גם המשך הפסוק הנזכר -

**זָכַר וְנִקְבָּה בְּרֵאָם - וַיִּבְרָךְ אֹתָם
וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרֵאָה
וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בְּדַמּוֹתוֹ כְּצִלְמוֹ**

בדמותו כצלמו! זו המטרה. פרו ורבו - פירושו להעמיד צלמים. להרבות גופים הראויים להיות צלם אלוהים. מדוע? משום שהתוכן האלוהי צריך להיכנס לעולם לא בצורה אחת ובאופן אחד. יש לו אינסוף גוונים ופנים שכולם צריכים לבוא לידי ביטוי על פני האדמה. כל אדם ואדם נושא תוכן מיוחד של רוח אלוהית שאמורה להתגלות בעולם.

**לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך
שכל המאבד נפש אחד מישראל
מעלה עליו הכתוב כאילו איבד
עולם מלא** (סנהדרין לז, א)

הציווי להעמיד אינסוף צלמים אינו עומד בסתירה לייחודיותו של האדם. אדרבה, כיון שכל אדם נושא תוכן ייחודי, לכן נצרך כל הריבוי הזה. וכל המאבד צלם אחד, איבד עולם מלא. אין לזה תחליף.

כאילו ממעט את הדמות

חז"ל אומרים -

**כל מי שאין עוסק בפריה ורביה
- כאילו ממעט הדמות, שנאמר:
כי בצלם אלהים עשה את האדם,
וכתיב בתריה: ואתם פרו וגו'.**
(יבמות סג, ב)

כלומר, פריה ורביה היא עצמה העמדת הצלם והדמות בעולם. זה הבסיס. מי שאינו עוסק בזה ממעט את הפצת הדמות בעולם.

ואכן, מיד אחרי הציווי הזה לנח ובניו, מתארת התורה כיצד נפוצו כל האומות על פני האדמה. עד שדור הפלגה רצה להפסיק את כל זה ולהתאחד במקום אחד עם שפה אחת ודברים אחדים. בניגוד גמור לתכנית המקורית של פרו ורבו שמטרתה הייתה ריבוי הגוונים של הצלם אלוקים.

כתוב כאן: האדם נברא בצלם – מכאן אתה למד שהוא חביב. אך את חיבתו היתירה אתה למד מהפסוק שנשנה בנח 'בצלם אלקים עשה את האדם'. הרמב"ם מפרש 'נודעת לו' – שהודיעוהו שנברא בצלם. כלומר, העובדה שהודיעו לאדם שהוא צלם אלוקים מורה את חיבתו היתירה. לא לחינם, א"כ, הביאו חז"ל דווקא את הפסוק שבפרשת נח. ההודעה השנייה, אחרי המבול, על המשך ענין הצלם מחזקת את חיבתו של האדם לפני המקום.

האדם – אדמה שנופחה בה נשמת חיים, הוא נושא הצלם. גופו שלו, כשהוא נשלט על הרוח, הוא דמותו וצלמו של בורא עולם על פני האדמה. הפנייה הגדולה של הקב"ה אלינו, בני האדם, העולה מפרשת בראשית היא: שאו את הצלם אלוקים הזה וכבשו בו את העולם. צקו את התוכן האלוקי באדמה ובכל אשר עליה. פרו ורבו מלאו את הארץ וכבשוה.

'לא נברא העולם אלא לפריה ורביה'. העולם נברא כדי שהצלם אלוקים ייצוק את התוכן האלוקי בעולם. אם יש 'חציו עבד' שאינו יכול לפרות ולרבות זהו מצב בלתי אפשרי. הצלם אלוקים שיש בכל אדם מכריח שכל אחד ואחד יפרה וירבה.

'יושב ומזווג זיווגים'. אלו דברי רבי יוסי למטרוניתא. מאז ששת ימי המעשה ועד עכשיו יושב הקב"ה ודואג לכך שהצלם אלוקים יפיח רוח באדמה.

שיעורו השבועי של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א נמסר מדי יום רביעי בשעה 21:00
בבית מדרשו ברח' יהודה הלוי 10 בני-ברק